

Колиска для кішки
Курт Воннегут

Геніальний схиблений науковець робить приголомшливе відкриття, не переймаючись майбутнім свого творіння... Лід-дев'ять – винахід, страшніший за атомну бомбу. Одна його крихта може знищити все живе... І трое людей використали цю смертоносну речовину на власний розсуд... На перетині добра і зла ідеальний світ справді далекий від ідеалу, а як щодо самоцінності особистості, як щодо відповідальності за скоєне?..

Курт Воннегут

Колиска для кішки

© Kurt Vonnegut, Jr., 1963, поновлено у 1991 р.

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2016

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2016

«Колиска для кішки» – це художня вигадка. Імена, персонажі, місця та події є витвором уяви автора й нічого спільного з дійсністю не мають. Будь-який збіг із реальними особами, живими чи померлими, подіями або місцевостями є цілковито випадковим.

Найкращий сатирик Америки Курт Воннегут – це...

Унікальний автор... один із тих письменників, які створюють для нас нові пейзажі, дають імена місцям, дуже добре нам знайомим.

Доріс Лессінг, Нью-Йорк Таймс

Найталановитіший з наших митців чорного гумору... Ми сміємося для самозахисту.

Етлентік Манслі

Майстер соціальної сатири, який нікого не наслідує і якого ніхто не здатен наслідувати.

Гарперс Мегезін

Ця книга – привід для святкування!

Чикаго Сан-Таймс

Той, хто сміється, пророкуючи долю.

Нью-Йорк Таймс

Колиска для кішки

Кеннету Літтауеру, чоловіку мужньому та витонченому

У цій книзі немає нічого правдивого.

Живи згідно з фомою[1 - Фома – нешкідлива неправда. (Прим. авт.)], яка робить тебе хоробрим, добрим, здоровим та щасливим.

Книги Боконона, I: 5

День, коли скінчився світ

Звіть мене Йоною. Мене звуть Джоном.

Але будь я, наприклад, хоч і Семом, усе одно був би Йоною, не тому, що я страждав через інших людей, а тому, що мене завжди неодмінно притягувало до певних місць у певний час, хтось або щось. Обставини та способи туди потрапити, звичайні або дивовижні, обов'язково знаходились. Отже, точно за планом, коли настане визначена мить, у визначеному місці – Йона вже тут[2 - Згідно з біблійним оповіданням, Йона потрапив до черева кита. Його історія сприймається як символ важких життєвих випробувань. (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.)].

Отож, слухайте:

Коли я був ще молодим – дві дружини тому, 250 000 цигарок тому, 3 000 кухлів пива тому...

Коли я був ще набагато молодшим, я почав збирати матеріали для книги, що мала називатися «День, коли скінчився світ».

Книга мала бути документальною.

Книга мала розповісти про те, що робили видатні американці того дня, коли першу атомну бомбу скинули на Хіросіму в Японії.

То мала бути християнська книга. Я тоді ще був християнином.

Нині я – боконіст.

Я б і тоді вже став боконістом, якщо б хтось познайомив мене із солодко-гіркими неправдами Боконона. Але боконізм тоді ще не вийшов за межі галькових пляжів і коралових рифів, що оточують цей маленький острів у Карибському морі – Республіку Сан-Лоренцо.

Ми, боконісти, віримо, що людство розподілене на команди – команди, які виконують Божу волю, навіть не підозрюючи, що вони роблять. Боконон називає таку команду карасом, а знаряддям (кан-кан), що привело мене до належного карасу, стала та книга, котру я так і не закінчив, книга, що мала називатися «День, коли скінчився світ».

Мило, мило, дуже мило

«Якщо ваше життя переплелось із чиїмсь життям без видимих, логічних причин, – пише Боконон, – ця особа може виявитись членом вашого карасу».

В іншому місці «Книг Боконона» він каже: «Людина створила шахову дошку; Бог створив карас». Це означає, що карас не має нічого спільного з національними, адміністративними, професійними, родинними та класовими межами.

Він безформний, як амеба.

У своєму тридцять п'ятому каліпсо Боконон запрошує нас заспівати разом із ним:

Спляча п'яна потороча
 У Сентрал-парку серед ночі,
 І дантист китайський,
 І ловець масайський,
 Що полює десь на левів,
 І Британська королева —
 Усі вони сплелися нині,
 Мов деталі у машині.
 Мило, мило, дуже мило,
 Мило, мило, дуже мило,
 Мило, мило, дуже мило —
 Поеднались всі, хоч різні,
 У єдинім механізмі[3 - Тут і далі вірші у перекладі С. Бойко.].

Дурниці

Боконон ніколи не попереджав про те, що людина не мусить шукати меж свого карасу та

суті того завдання, яке Господь Усемогутній доручив йому. Боконон тільки зауважив, що такі дослідження ніколи не дійдуть кінця.

В автобіографічному розділі «Книг Боконона» він наводить притчу про марність спроб щось відкрити або зрозуміти:

«Колись я познайомився з однією леді з єпископальної церкви у Ньюпорті на Род-Айленді, яка попросила мене спроектувати й збудувати будку для її данського дога. Ця жінка була впевнена, що дуже добре розуміє Господа та шляхи Господні. Її дивувало те, що людям здаються загадковими події, які вже відбулися або ще мають відбутися.

Утім, коли я показав їй креслення собачої будки, яку збирався спорудити, вона сказала: „Вибачте, але я ніколи не вміла читати цих малюнків“. – „Віддайте креслення вашому чоловікові або священику, хай сповістять Господа, – сказав я, – і коли в Нього знайдеться вільна хвилинка, Він напевне розтлумачить вам мій проект будки так, що навіть ви зможете його зрозуміти“.

Вона звільнила мене. Я ніколи її не забуду. Вона вірила, що Богові більше подобаються люди на яхтах із вітрилами, ніж у човнах із мотором. Вона не могла спокійно дивитись на хробаків. Як побачить, то вищить.

Вона була дурною, і я також дурень, і кожен, хто вважає, нібито розуміє діла Божі», – пише Боконон.

4

Вірогідні вигини вусиків

Як би там не було, я маю намір описати в цій книзі якомога більше членів мого карасу та дослідити всі наявні натяки на те, що ми, усі разом, накоїли.

Ця книга не має бути трактатом про боконізм. Але я, як боконіст, маю зробити попередження. Перше ж речення в «Книгах Боконона» стверджує: «Усі ті правдиві речі, що я збираюсь повідати вам, – це безсоромна брехня».

Ось чому, як боконіст, я попереджаю: той, хто не здатен зрозуміти, що корисна релігія може виникнути з брехні, не зрозуміє цієї книги також.

Так тому й бути.

Тепер кілька слів про мій карас.

До нього, без сумніву, увіходять трое дітей доктора Фелікса Гоніккера, одного з так званих «батьків» першої атомної бомби. Доктора Гоніккера також треба зарахувати до мого карасу, попри те що він помер раніше, ніж мої синуки, вусики мого життя, почали сплітатися з життям його дітей.

Першим із його нащадків, кого зачепили мої синуки, був Ньютон Гоніккер, наймолодший із трьох його дітей, молодший із двох синів. Я прочитав у журналі мого товариства «Дельта-іпсилон», що Ньютон Гоніккер, син фізика, лауреата Нобелівської премії Фелікса Гоніккера, подав заяву на вступ до нашого, Корнелльського, відділення. Отже, я написав до Ньюта такого листа:

«Шановний містере Гоніккере!

(Чи, може, краще сказати: шановний брате Гоніккере?)

Я належу до товариства Корнелл Д-І, зараз працюю в галузі літератури. Я збираю матеріали для книги про першу атомну бомбу. Її зміст буде обмежений подіями, які відбулися 6 серпня 1945 року, у той день, коли бомбу скинули на Хіросіму.

Оскільки вашого покійного батька вважають одним із головних творців бомби, я був би вам дуже вдячний за розповідь про все, що відбувалося вдома у вашого батька того дня, коли скинули бомбу.

Даруйте, що знаю про вашу славетну сім'ю менше, ніж мусив би, і мені навіть не відомо, чи маєте ви братів та сестер. Якщо ви дійсно маєте братів та сестер, було б дуже люб'язно з вашого боку надіслати мені їхні адреси, щоб я міг звернутися до них з тим же проханням.

Я розумію, що ви були ще дуже малим, коли скинули бомбу, але це навіть краще. У моїй книзі я хочу підкреслити людський, а не технічний аспект бомби, тому спогади про цей день очима, так би мовити, „немовляти“, перепрошую за такий вираз, будуть цілком доречні.

Не турбуйтеся щодо стилю та форми. Залиште все це мені. Головне – це голі факти вашої історії.

Зрозуміло, що я надішлю вам кінцеву версію тексту для схвалення, перш ніж віддавати його до друку.

З братерським привітом...»

5

Лист від студента медичного факультету

Ось що відповів мені Ньют: «Перепрошую, що я так довго не відповідав на ваш лист. Книга, яку ви пишете, має бути дуже цікавою. Я був дуже малим, коли скинули бомбу, отож, навряд чи зможу бути вам чимось корисним. Було б значно краще запитати моїх брата та сестру, бо вони старші за мене. Моя сестра, місіс Харрісон Ч. Коннерс, мешкає за адресою 4918, вулиця Норс-Меридіен, Індіанapolis, Індіана. Тепер це також і моя адреса. Думаю, що вона буде рада допомогти вам. Де зараз перебуває мій брат Френк, невідомо. Він зник одразу після батькового похорону два роки тому, і з того часу ніхто про нього не чув. Можливо, він помер.

Мені було лише шість років на момент вибуху атомної бомби над Хіросімою, отже, усе, що я можу розповісти про той день, було підказане мені родичами.

Пам'ятаю, що я грався на килимі у вітальні поряд із батьковим кабінетом у місті Іліум, Нью-Йорк. Двері були відчинені, і я міг бачити батька. Він був у піжамі та купальному халаті. Кутив сигару. Він крутив на пальцях мотузочок. Батько так і просидів увесь той день у піжамі, до своєї лабораторії не пішов. Бо він міг залишатися вдома будь-коли, якщо хотів.

Батько, як ви, мабуть, знаєте, протягом свого професійного життя майже завжди працював у дослідній лабораторії Загальної сталеплавильної компанії в Іліумі. Коли виник Мангеттенський проект – проект бомби, батько навіть заради участі в ньому відмовився покинути Іліум. Він сказав, що погодиться працювати над цим проектом, тільки якщо йому дозволять працювати там, де він схоче. Майже завжди це було вдома. Єдине місце за межами Іліума, куди він навідувався залюбки, – наша дача на мисі Код. Там, на мисі Код, він і помер. Це сталося у Святвечір. Мабуть, це ви також знаєте.

Отже, у день бомби я грався на килимі у вітальні поряд із батьковим кабінетом. Моя сестра Анджела розповідала, що я міг годинами бавитися з машинками, примовляючи „трррр, трррр“. Імовірно, що в день бомби я теж примовляв „трррр, трррр“, а батько сидів у кабінеті, граючись із мотузочком.

Випадково я знаю, звідки цей мотузочок узявся. Може, ця подробиця знадобиться вам

десь у вашій книзі. Ним був обв'язаний рукопис роману, який надіслав батькові якийсь чоловік із в'язниці. У романі йшлося про кінець світу в 2000 році, і назва була такою: „Рік 2000“. Там божевільні вчені зробили жахливу бомбу, що знищила весь світ. Коли люди усвідомили, що настає кінець світу, вони вчинили страшенну оргію, а потім, за десять секунд до вибуху бомби, з'явився Ісус Христос. Ім'я автора було Марвін Шарп Голдернесс, і в супровідному листі він писав батькові, що сидить у в'язниці, бо вбив свого рідного брата. Він надіслав рукопис батькові, тому що не міг вигадати, яку вибухівку закласти в бомбу. Він сподівався, що батько може йому щось порадити.

Не думайте, що я прочитав цю книгу у віці шести років. Вона ще довго зберігалась у нас удома. Мій брат Френк привласнив її, бо його приваблювало всіляке неподобство. Френк ховав її в своїй кімнаті в „стінному сейфі“. Це він тільки так називав, насправді то був старий димохід із жерстяною заслінкою. У дитинстві ми з Френком устигли прочитати опис оргії, мабуть, тисячу разів. Минуло кілька років, аж якось моя сестра Анджела знайшла книгу. Прочитавши її, вона сказала, що це брудне, мерзенне лайно. Вона спалила і рукопис, і мотузочок разом із ним. Була вона нам із Френком замість матері, бо наша справжня мати померла, народжуючи мене.

Будьте певні, що мій батько цієї книги не читав. Мені здається, що він за все своє життя, принаймні доросле, не прочитав не те що жодного роману, а навіть короткого оповідання. Не читав він також ані листів, що до нього надходили, ані журналів чи газет. Припускаю, що він читав багато технічних видань, але, чесно кажучи, я не пам'ятаю, щоб батько взагалі щось читав.

Як я вже казав, усе, що йому знадобилося з того рукопису, – мотузочок. Такий уже він був. Ніхто не міг передбачити, що його зацікавить наступної миті. У день бомби це був мотузочок.

Чи ви коли-небудь читали промову, яку він виголосив, одержуючи Нобелівську премію? Ось вам весь її текст: „Леді та джентльмени! Я стою зараз перед вами тому, що ніколи не забував дивитися на всі боки, неначе восьмирічний хлопчик весняного ранку по дорозі до школи. Будь-що може змусити мене зупинитись, глянути і здивуватися, а інколи й навчитись. Я дуже щаслива людина. Дякую вам“.

Отож, батько довго розглядав цей мотузочок, зав'язаний вузлом, а потім почав крутити його на пальцях. Так він викрутив фігуру, що зветься „колиска для кішки“. Не знаю, де батько навчився цього. Може, від свого батька? Його батько, бачте, був кравцем, тож удома в них, за часів його дитинства, мало бути повно всяких ниток та шворочок.

Крім цієї „колиски для кішки“, я більше ніколи не бачив, щоб батько у щось грав. Без усіляких забавок, ігор, кимось вигаданих правил він прекрасно обходився. Моя сестра Анджела завела альбом, куди вклеювала різні вирізки. Там була замітка з журналу „Тайм“. Батька спитали, у які ігри він грає для відпочинку, а він відповів: „Навіщо мені витратити

час на вигадані ігри, коли на світі так багато справжніх?“

Зробивши з мотузочка „колиску для кішки“, батько, мабуть, сам здивувався, а може, згадав своє дитинство. Він раптом вийшов із кабінету й зробив щось, чого ніколи не робив раніше: спробував погратися зі мною. Він не тільки не бавився – він майже ніколи до того не розмовляв зі мною.

Але в той день він опустився на коліна на килимі поряд зі мною, вискалив зуби й почав крутити те плетіння перед моїми очима. „Бачиш? Бачиш? – питав він. – Це колиска для кішки. Бачиш колиску для кішки? Бачиш, де спить миле кошенятко? Няв! Ня-яв!“

Пори на його шкірі здавалися такими великими, як кратери на Місяці. Його вуха та ніздрі заросли волоссям. Від нього несло сигарним смородом, немов від диявола. Огиднішої істоти, ніж мій батько зблизька, я в житті не бачив. Він мені й досі сниться таким.

А старий ще й заспівав! „Кицю, гойдайся на гілці найвищій, – виводив він щосили, – киця в колисці, а вітер аж свище. Гілка зламається – вітром знесе і котеня, і колиску, і все...“

Я заридав. Я підхопився й чимдуж вибіг із дому.

Мушу зупинитись. Зараз третя година ночі. Мій сусід по кімнаті прокинувся та дорікає мені, що машинка дуже голосно стукає».

6

Жучині бійки

Ньют продовжив свій лист наступного ранку. Ось що він додав: «Ранок настав. Проспавши цілих вісім годин, свіжий як огірочок, я пишу далі. У гуртожитку зараз тиша. Усі пішли на лекції, окрім мене. Але я маю привілеї. Я вже не мушу ходити на лекції. Мене вигнали тиждень тому. Я вчився на першому курсі. Добре, що мене вигнали. Я став би препоганим лікарем.

Закінчивши цей лист, я, мабуть, піду в кіно. А може, якщо сонце вийде, погуляю вздовж урвища. Наша ущелина прекрасна, правда ж? Цього року дві дівчини стрибнули в прірву, тримаючись за руки. Бо їх не прийняли до того жіночого клубу, до якого вони хотіли. Вони хотіли в „Трі-Дельта“.

Але повернемось до 6 серпня 1945 року. Моя сестра Анджела часто казала мені, що того

дня я дуже образив батька, бо не захопився „колискою для кішки“, не захотів посидіти з ним на килимі та послухати, як він співає. Може, він дійсно образився, але не думаю, щоб він це глибоко відчув. Батько був захищений від образ краще, ніж усі люди на світі. Ніхто не міг зачепити його, тому що він був узагалі байдужий до людей. Одного разу, десь за рік до того, як він помер, я просив його розповісти що-небудь про мою матір. А він не зміг нічого пригадати про неї.

Ви колись чули відому історію про те, як мої батьки поснідали того дня, коли мали поїхати до Швеції по Нобелівську премію? Її якось надрукували в „Сатердей івнінг пост“. Мати приготувала смачний сніданок. А коли вже прибирала посуд зі столу, знайшла поряд із батьковою чашкою з-під кави дрібні монетки: двадцять п'ять центів, десять та ще три по одному пенні. Батько залишив для неї чайові.

Глибоко образивши батька (якщо так і було), я вибіг надвір. Біг, сам не знаючи куди, доки не помітив мого брата Френка під великим кущем спіреї. Френку було тоді дванадцять, і я не здивувався, побачивши його там. Він проводив багато часу під кущем, коли було спекотно. Немов собака, викопував собі лігво в прохолодному ґрунті між корінням. І не можна було здогадатись, що Френк візьме з собою, ховаючись під тим кущем. Одного разу це була непристойна книжка. Другого – пляшка з вишневим лікером. Того дня, коли скинули бомбу, Френк приніс столову ложку та скляну банку з кришкою. Ложкою він саджав різних жуків до банки та примушував їх битися.

Бійка жуків так мене зацікавила, що сльози мої миттю висохли – я забув про батька. Яких саме жуків Френк тоді посадив до банки, не пам'ятаю, але пізніше ми влаштовували ці бої часто, тому я запам'ятав такі варіанти: один жук-носоріг проти сотні рудих мурах, одна стонога проти трьох павуків, руді мурахи проти чорних. Жуки не хотіли битись, доки не потрясеш банку. Тому Френк саме цим і займався – трясінням банки.

Потім вийшла Анджела пошукати мене. Вона підняла гілки з одного боку куща й сказала: „Ось де ти!“ Вона спитала Френка, що він робить, і він відповів: „Експериментую“. Френк завжди казав це, коли його питали, що, з його погляду, він робить. Він завжди казав: „Експериментую“.

Анджелі було тоді двадцять два. З шістнадцяти років вона була справжньою головою родини, відколи мати померла, а я народився. Вона любила повторювати, що в неї трое дітей: я, Френк і батько. Вона не перебільшувала. Бувало, що морозної пори Френк, батько і я стояли перед Анджелою рядком у передпокої й вона закутувала нас однаково, от тільки я йшов потім до дитячого садочка, Френк – до школи, а батько – працювати над атомною бомбою. Одного такого дня, пам'ятаю, запалювання зламалось, радіатор замерз і автомобіль не заводився. Ми сиділи в салоні, й Анджела натискала на стартер, аж доки акумулятор не розрядився. Тоді батько заговорив. Знаєте, що він сказав? Він сказав: „Дивні ці черепахи“. – „Що ж там дивного в черепахах?“ – спитала Анджела. – „Коли вони ховають голову під панцир, хребет у них згинається чи скорочується?“

До речі, Анджели можна вважати ніким не оспіваною героїнею епопеї з атомною бомбою – про це, як мені видається, ніхто не писав. Може, вам знадобиться? Після розмови про черепах батько так ними захопився, що припинив працювати над атомною бомбою. Нарешті хтось із учасників Мангеттенського проекту прийшов до Анджели порадитися – що робити? Вона сказала їм, що треба винести геть батькових черепах. Отже, якось уночі вони увійшли до його лабораторії та вкрали черепах разом із акваріумом. Батько ніяк не відреагував на зникнення черепах. Він просто підійшов наступного дня до свого робочого місця, роздивився, із чим можна погратися та про що подумати, а там уже все, що залишилось, щоб погратися та подумати, було так чи інакше пов'язане з бомбою.

Витягнувши мене з-під куща, Анджела спитала, що сталося між батьком та мною. Я все повторював, який він огидний, як я його ненавиджу. Вона мене нашльопала. „Як ти смієш казати таке про свого батька? – сказала вона. – Він один з найвидатніших людей в історії! Сьогодні він виграв війну! Чи ти второпав? Він виграв війну!“ І вона нашльопала мене знову.

Я не серджусь на Андзелу за те, що вона мене шльопала. Батько був сенсом її життя. У неї не було залицяльників. Узагалі не було друзів чи подруг. Було тільки одне хобі. Вона грала на кларнеті.

Я знову сказав, що дуже ненавиджу батька, – вона ще раз ляснула мене, тоді Френк виліз із-під куща й штовхнув її в живіт. Сестрі стало дуже боляче. Вона впала і стала качатися по землі. Коли вона змогла дихати – заплакала, закричала, покликала батька.

– Він не прийде, – засміявся Френк. Френк мав рацію. Батько визирнув з вікна, подивився, як ми з Анджелою плачучи качаємось по землі, а Френк стоїть над нами й сміється. Потім він зник десь у глибині дому, навіть не спитавши, чому ми здійняли такий галас. Люди не були його спеціальністю.

Чи цього досить? Це стане в пригоді для вашої книги? Чесно кажучи, ви мене дуже обмежили своїм проханням додержуватись лише того дня, коли скинули бомбу. Я міг би розповісти чимало потішних анекдотів про бомбу та батька з інших днів. Наприклад, чи знаєте ви оповідь про те, як батько поведився в день першого випробування бомби в Аламогордо? Після того як вона вибухнула, коли стало очевидно, що Америка здатна знищити ціле місто однією бомбою, один із учених звернувся до батька зі словами: „Відтепер наука пізнала гріх“. Знаєте, що сказав йому батько? Він сказав: „Що таке гріх?“

З найкращими побажаннями – Ньютон Гоніккер».

Славетні Гоніккери

Ньют додав до свого листа три постскриптими, ось такі: «P. S. Не можу підписатися „з братерським привітанням“, бо в моєму становищі не маю права на звання вашого побратима. Я був тільки кандидатом, а невдовзі й це відберуть.

P. P. S. Ви назвали нашу родину „славетною“, але я вважаю, що цей епітет, якщо ви його введете до вашої книги, буде помилкою. Бо, бачте, я ліліпут – лише чотири фути на зріст[4 - 120 см.]. Що ж до мого брата Френка, востаннє ми чули про нього, коли його розшукували поліція Флориди, ФБР та Міністерство фінансів за те, що він переправляв крадені машини до Куби на списаних десантних кораблях. Тому я впевнений, що слово „славетний“ не дуже доречне. Краще пишіть „добре відомі“ – це ближче до правди.

P. P. P. S. Через день. Перечитав свій лист і зрозумів, що він може справити таке враження, нібито я тільки те й роблю, що сиджу та пригадую різні печальні випадки й жалію себе. Насправді я щасливець і усвідомлюю це. Невдовзі я одружуся з чудовою маленькою дівчиною. Світ сповнений любові, її вистачить на всіх, треба тільки пошукати. Беріть мене як доказ».

Щастя Ньюта і Зінки

Ньют не сказав мені, ким була та його чудова дівчина. Але десь через півмісяця після того, як я одержав цей лист, уся країна дізналася, що її звали Зінка – просто Зінка. Здається, прізвища в неї не було.

Зінка була ліліпуткою родом із України, танцівницею в ансамблі Борзого. Трапилось так, що Ньют побував на концерті цього ансамблю в Індіанapolisі ще до того, як вступив до Корнелльського університету. Потім вони приїхали на гастролі до Корнеллу. Коли концерт добіг кінця, малий Ньют уже стояв біля службових дверей із букетом – дванадцять троянд на довгих стеблах, «Краса Америки».

Ця історія потрапила до газет, коли крихітка Зінка попросила політичного захисту в Сполучених Штатах, а потім вони з малим Ньютом зникли.

Ще через тиждень крихітка Зінка з'явилась у російському посольстві. Вона сказала, що американці виявились занадто матеріалістичними. Вона сказала, що хоче повернутись додому.

Ньют знайшов притулок у домі своєї сестри в Індіанapolisі. Представникам преси він дав лише одне коротке інтерв'ю. «Це було особисте, – сказав він. – Сердечна справа. Я ні про що не шкодую. Те, що сталося, стосується лише Зінки та мене самого».

Один заповзятий американський репортер у Москві порозпитував про Зінку в колах тамтешніх танцюристів і зробив жорстоке відкриття: Зінка мала не двадцять три роки, як вона всіх запевняла.

Їй було сорок два – якраз стільки, щоб бути Ньютові за матір.

9

Віце-президент, завідувач вулканів

Я чогось зволікав із моєю книгою про день бомби. Десь через рік, за два дні до Різдва, інше питання привело мене проїздом до Іліума, Нью-Йорк, де доктор Фелікс Гоніккер виконав більшу частину своєї роботи, де малий Ньют, Френк та Анджела провели ті роки, коли формується особистість.

Я зупинився в Іліумі пошукати чогось цікавого. Гоніккери вже не мешкали в Іліумі, але там залишилося повно людей, які запевняли, нібито добре знали старого та трьох його дивакуватих діточок. Я домовився про зустріч з доктором Ейсою Бридом, віце-президентом, завідувачем Дослідної лабораторії Загальної сталеплавильної компанії. Припускаю, що доктор Брид входив до мого карасу, хоча він не злюбив мене майже відразу.

«Приязнь чи неприязнь ніяк на це не впливають», – казав Боконон. Важливе попередження, але забути його легко.

– Правда, що ви були керівником доктора Гоніккера, коли він тут працював? – спитав я доктора Брида телефоном.

– Лише на папері, – відповів він.

– Не розумію, – сказав я.

– Якщо б я дійсно керував Феліксом, – сказав Брид, – то був би зараз здатен завідувати вулканами, припливами, перельотами птахів та міграціями лемінгів. Ця людина була природним явищем, яким ніхто зі смертних не зміг би керувати.

10

Секретний агент Ікс-9

Доктор Брид призначив мені зустріч наступного ранку. Він сказав, що забере мене з готелю по дорозі на роботу, щоб уникнути складнощів при вході до Дослідної лабораторії. Її ретельно охороняли.

Отже, я мусив якось провести ніч в Іліумі. Я оселився в готелі «Дель Прадо» – осередку місцевого нічного життя. Бар готелю під назвою «Мис Код» був збірним місцем повій.

Трапилося так («Як мусило трапитись», – сказав би Боконон), що найближча до мене повія та бармен, котрий мене обслуговував, ходили до школи з Франкліном Гоніккером, учителем жуків, середньою дитиною, зниклим нащадком.

Повія назвалася Сандрою й запропонувала мені такі втіхи, яких неможливо пізнати ніде, крім площі Пігаль та Порт-Саїду. Я сказав, що мені це не цікаво, а вона досить дотепно відповіла, що їй це також не цікаво. Пізніше виявилось, що ми обое переоцінили нашу байдужість, але не дуже.

Утім, перш ніж порівняти наші пристрасті, ми побалакали про Френка Гоніккера, про старого татка, про Ейсу Брида та Загальну сталеплавильну компанію, а ще про Папу Римського й контроль народжуваності, а ще про Гітлера і євреїв. Ми говорили про шахраїв. Ми говорили про істину. Ми говорили про гангстерів та бізнесменів. Ми торкнулися теми хороших бідних людей, котрих саджають на електричний стілець, і багатих мерзотників, які цього уникають. Ми говорили про релігійних людей зі збоченнями. Ми багато про що говорили.

І ми повпивалися.

Бармен дуже мило повадився із Сандрою. Вона йому подобалась. Він поважав її. Він розповів мені, що в Іліумській середній школі Сандра була головою комісії з визначення класних кольорів. «Кожний клас першого року навчання, – пояснив він, – мав обрати певні кольори для значків, щоб потім з гідністю носити їх до випуску».

– Які ж кольори ви обрали? – спитав я.

– Помаранчевий із чорним.

– Гарні кольори.

– Я теж так вважаю.

– А Франклін Гоніккер теж входив до складу комісії?

– Нікуди він не входив, – зневажливо сказала Сандра. – Ніколи не брав участі в комісіях, ніколи не грався ні з ким, не водив дівчат гуляти. Не знаю, чи взагалі він розмовляв з дівчатами. Ми прозвали його «Секретний агент Ікс-9».

– Ікс-9?

– Авжеж! Він завжди поводився так, ніби поспішає з однієї явки на другу і не може ні з ким розмовляти.

– А може, у нього справді було дуже таємне життя? – припустив я.

– Та ні!

– Ні, – чмихнув бармен. – Він був з тих хлопців, що збирають моделі літаків і займаються всілякими нісенітницями.

11

Протеїн

– Він мав виголосити нам привітання, – сказала Сандра.

– Хто мав? – спитав я.

– Доктор Гоніккер – старий.

– І що ж він виголосив?

– Він не прийшов.

– І привітальної промови не було?

– Та ні, була. Доктор Брид, той, з ким ви побачитесь завтра, з'явився весь захеканий і щось там промовив.

– Що саме?

– Сказав, сподівається, що багато хто з нас зробить кар'єру в науці, – Сандра не вважала ці слова смішними. Вона пригадувала урок, що сильно вразив її, і повторювала його затиноючись, але старанно. – Сказав, що головна проблема світу... – Вона зупинилась, роздумуючи, потім невпевнено повела далі: – Головна проблема світу в тому, що люди тримаються старих забобонів, а не науки. Сказав, що якби всі більше займалися наукою, не було б усіх цих халеп.

– Він ще сказав, що наука колись розкриє головну таємницю життя, – додав бармен, почухав потилицю і спохмурнів. – Щось таке я читав у газеті цими днями, нібито нарешті відкрили цей секрет... про що ж там ішлося?

– Не чув, – промимрив я.

– Я читала, – сказала Сандра. – Два дні тому.

– Саме так, – сказав бармен.

– Отже, у чому полягає секрет життя? – спитав я.

– Забула, – зітхнула Сандра.

– Протеїн, – проголосив бармен. – Вони відкрили якийсь секрет протеїну.

– Ага, – сказала Сандра, – саме так.

12

Насолода кінця світу

Потім до нас приєднався бармен старшого віку. Там, у барі «Мис Код» готелю «Дель

Прадо», почувши, що я пишу книгу про день, коли скинули бомбу, він розповів мені, як сам прожив той день, що це був за день у тому самому барі, де ми сиділи. Він розтягував слова, як В. К. Філдс[5 - В. К. Філдс (W. C. Fields; 1880–1946) – відомий американський актор-комік. (Прим. ред.)], а його ніс був схожий на добірну полуницю.

– Тоді цей бар не звався «Мис Код», – казав він. – Не було цих клятих рибальських сіток та мушель на стінах. Тоді був «Вігвам навахо». Індіанські ковдри та коров'ячі черепа повсюди. На столах – маленькі тамтами. Якщо відвідувачі хотіли покликати офіціанта, вони мали бити в тамтами. Мене намагалися примусити, щоб я носив на голові пір'я на зразок індіанського воїна, але я відмовився. Одного разу сюди зайшов справжній індіанець-навахо. Він сказав мені, що навахо не мешкали у вігвамах. «Суцільний сором», – сказав я йому. А ще раніше тут була «Помпея» – усюди валялася відпала штукатурка. Однак назва цього місця не має значення: світло так ніхто й не відремонтував.

Та й кляті клієнти не змінились, і кляте місто навкруги теж. Того дня, коли скинули клятву гоніккерівську бомбу на японців, приходить якесь ледащо й починає канючити питво. Він, бач, хотів випити з тієї нагоди, що незабаром кінець світу. Отож я намішав йому «Насолоду кінця світу»: видовбав ананас, залив туди півпінти м'ятного лікеру, додав збитих вершків і зверху поклав вишеньку. «Ось, тримай, жалюгідний сучий сину, – кажу йому, – щоб потім не нарікав, ніби я для тебе нічого не зробив». Тут заходить інший хлопець та й каже, що звільняється з Дослідної лабораторії, – мовляв, що б учені не розробляли, з цього все одно вийде зброя, так чи інакше. Сказав, що не хоче надалі допомагати політикам у їхніх клятих війнах. Його ім'я було Брид. Я спитав, чи він не родич голови клятої Дослідної лабораторії. Він сказав: «Так, будь я неладен». Сказав, що він і є клятий син голови Дослідної лабораторії.

13

Трамплін

Боже, боже, яке ж огидне це місто, Іліум!

«О Боже, – каже Боконон, – які ж огидні ці міста, усі до одного!»

Мокрий сніг падав крізь непорушну завісу туману. Було ще дуже рано. Я їхав у «Лінкольні» з доктором Ейсою Бридом. Мене нудило, вчорашня пиятика ще давалася взнаки. Доктор Брид сидів за кермом. Колеса машини раз у раз наштовхувались на колії давно занедбаної трамвайної лінії.

Брид був старий з рожевими щічками, безперечно, заможний, дуже добре вдягнений. Увічливий, оптимістичний, розумний та незворушний. Я ж, навпаки, почувався колючим, недужим циніком. Я пробув із Сандрою всю ніч.

Душа моя смерділа, як палене котяче хутро.

Людей я бачив виключно в чорних тонах, і про доктора Ейсу Брида я знав тепер дещо погане – Сандра мені розповіла.

Сандра розповіла, що в Іліумі всі впевнені, буцімто доктор Брид колись був закоханий у дружину Фелікса Гоніккера. «Багато хто вважав, – сказала вона, – що Брид був батьком усіх трьох дітей Гоніккера».

– Вам доводилось раніше бувати в Іліумі? – раптом спитав доктор Брид.

– Ні, я тут уперше.

– Це місто сімейне.

– Тобто?

– Нічне життя майже відсутнє. Кожен дбає переважно про свою родину, свій дім.

– Якщо так, то це найздоровіший спосіб життя.

– Саме так і є. Маємо дуже низький рівень молодіжної злочинності.

– Чудово!

– Історія Іліума, до речі, вельми цікава.

– Та невже? Дуже цікаво!

– У давні часи він слугував трампліном, так би мовити.

– Трампліном?

– Для переселенців, що прямували на Захід.

– Он як...

– Тут люди забезпечували себе речами, необхідними в дорозі.

– Дуже цікаво!

– Приблизно на тому ж місці, де зараз розташована Дослідна лабораторія, тоді знаходився старий форт. Там тримали злочинців зі всього округу, а також здійснювали публічні страти.

– Отже, злочини й тоді до добра не доводили, як і в наші часи.

– У 1782 році там повісили чоловіка, котрий убив двадцять шість осіб. Мені здається, що було б варто комусь написати книгу про нього. Звали його Джордж Майнор Моуклі. На ешафоті він заспівав. Сам склав пісню заради такої нагоди.

– І про що ж він співав?

– Слова пісні ви можете знайти в Історичному товаристві, якщо це вас справді зацікавило.

– Ні, я тільки хотів уточнити її загальний зміст.

– Загальний зміст такий, що він ні про що не шкодує.

– Бувають же такі люди!

– Ви лише подумайте! – сказав доктор Брид. – Мати двадцять шість смертей на своєму сумлінні!

– Аж голова йде обертом, – сказав я.

14

Коли в автомобілях були кришталеві вазочки

Моя важка голова хитнулась на затерплій шиї: колеса блискучого «Лінкольна» доктора Брида знов зіштовхнулись із трамвайними рейками.

Я спитав Брида, скільки людей намагаються дістатись Загальної сталеплавильної компанії кожного ранку о восьмій годині, і він відповів: тридцять тисяч.

Полісмени в жовтих дощовиках стояли на кожному перехресті, їхні руки в білих рукавичках рухались усупереч вказівкам світлофорів.

А світлофори, яскраві привиди серед сльоти, вели далі свою нікчемну гру, підказуючи автомобільному льодянику, що робити. Зелений – рухатись. Червоний – стояти. Жовтий – бути готовими до змін, уважними.

Доктор Брид сказав мені, що Гоніккер замолоду одного ранку просто кинув свою машину в потоці іліумського транспорту.

– Полісмени мусили виявити причину затримки, і вони знайшли Феліксову машину в самій середині потоку: двигун працював, у попільничці лежав недопалок сигари, свіжі квіти у вазочках...

– У вазочках?

– Це був «Мармон», розміром із невеличкий паровоз. На облямівці дверцят були прикріплені кришталеві вазочки, і Феліксова дружина щоранку ставила в них свіжі квіти. Ось ця машина й застрягла посередині транспортного потоку.

– Подібно до «Марії Целести»[6 - «Марія Целеста» – вітрильне судно, яке було покинуте екіпажем за нез'ясованих причин і знайдене 1872 р. в Атлантиці на півдорозі між Азорськими островами й Португалією. (Прим. ред.)], – підказав я.

– Поліція витягла її звідти. Знаючи, чия це машина, вони зателефонували до Фелікса та дуже ввічливо пояснили, де він зможе її забрати. Фелікс відповів їм, що більше не має потреби в «Мармоні», хай залишать його собі.

– І вони залишили?

– Ні. Вони подзвонили його дружині, вона прийшла й забрала машину.

– До речі, як її звали?

– Емілі, – доктор Брид облизав вуста; погляд його став відсутнім, і він ще раз вимовив ім'я жінки, яка померла вже так давно: – Емілі.

– Як ви вважаєте, мені дозволять описати цю історію з «Мармоном» у моїй книзі? – спитав я.

– За умови, що ви не опишете, чим вона закінчилась.

– А чим?

– Емілі не звикла керувати «Мармоном». Дорогою додому вона потрапила в серйозну аварію. Пошкодження тазових кісток... – Рух на дорозі припинився, доктор Брид заплющив

очі, пальці його стиснули кермо. – Ось чому вона померла, народжуючи маленького Ньюта.

15

Веселого Різдва!

Дослідна лабораторія Загальної сталеплавильної компанії знаходилась на території Іліумського заводу біля головних воріт, на відстані одного кварталу від паркувального майданчика для службових автомобілів, де доктор Брид поставив свій «Лінкольн».

Я спитав Брида, скільки працівників у Дослідній лабораторії. «Сімсот осіб, – сказав він, – але безпосередньо займаються дослідженнями не більше сотні. Решта шістсот так чи інакше пов'язані з господарськими питаннями, а я – головна домогосподарка».

Коли ми влились у потік люду, який чимчикував заводською вулицею, жіночий голос позаду нас побажав доктору Бриду веселого Різдва. Брид обернувся, приязно вдивляючись у море облич, блідих, немов недопечений пиріг, і встановив, що привітання походило від якоїсь міс Франсіни Піфко. Міс Піфко була двадцятирічною дівчиною, здоровою, помірно гарненькою, пересічною та нудною.

Шануючи традиційну різдвяну доброзичливість, доктор Брид запросив міс Піфко приєднатися до нас. Він представив її мені як секретарку доктора Нільсака Горвата і пояснив, хто такий Горват.

– Видатний спеціаліст із хімії поверхні, – сказав він, – це саме він навчився робити дива з тонкими плівками.

– Що нового в хімії поверхні? – спитав я міс Піфко.

– До біса, – сказала вона, – не питайте мене. Я тільки друкую те, що він мені диктує.

І вона вибачилась за те, що пом'янула біса.

– Утім, я думаю, ви розумієте більше, ніж вам здається, – сказав Брид.

– Та невже! – міс Піфко не звикла до розмов з такими поважними особами, як доктор Брид, їй було ніяково. Її хода стала манірною, вона не згинала ніг і підскакувала, мов курча. Усмішка ніби приклеїлась до її губ, вона спішно шукала у своєму мозку, що б такого

розумного сказати, але знаходила лише зім'яті паперові серветки та дешеві прикраси.

– Отже... – доброзичливо пробасив доктор Брид, – чи вам подобається працювати тут? Ви ж прийшли до нас десь рік тому, чи не так?

– Ви, вчені, забагато думаєте, – випалила міс Піфко і безглуздо засміялась. Виявлена доктором Бридом приязність спалила всі запобіжники її нервової системи. Вона вже себе не контролювала. – Ви всі забагато думаєте!

Похмура товста жінка в брудному комбінезоні, що пленталась поряд із нами, важко дихаючи, почула ці слова міс Піфко. Вона подивилася на доктора Брида з безнадійним докором. Вочевидь, вона ненавиділа людей, що забагато думають. У той момент я побачив у ній достойного представника всього роду людського.

Судячи з виразу обличчя товстої жінки, вона б з'їхала з глузду прямо на місці, якщо хтось почав би думати в її присутності.

– Ви маєте знати, – сказав Брид, – що обсяг думок однаковий у всіх людей. Тільки вчені думають в один спосіб, а люди загалом – в інший.

– Еге ж, – невиразно зітхнула міс Піфко. – Доктор Горват мені диктує нібито іноземною мовою. Не вірю, що могла б це зрозуміти, навіть якщо б мала вищу освіту. А він, може, міркує про щось таке... від чого світ стане догори дригом та навиворіт, як від атомної бомби.

– Моя мати завжди розпитувала мене, коли я поверталась зі школи, що там було, і я все їй розповідала, – вела далі міс Піфко. – Тепер я повертаюсь додому з роботи, вона мене розпитує, а я... нічого я не можу їй сказати... – міс Піфко потрясла головою, випнувши свої яскраво-червоні губки, – нічого, крім «не знаю, не знаю, не знаю»!

– Коли ви чогось не розумієте, – не вщухав Брид, – спитайте доктора Горвата, він вам усе пояснить. Він дуже добре вміє пояснювати. – Доктор обернувся до мене. – Гоніккер любив казати, що вчений, який не здатен пояснити, чим він займається, восьмирічній дитині, – шарлатан.

– У такому разі я дурніша за восьмирічну дитину, – похнюпилась міс Піфко. – Я навіть не знаю, що таке шарлатан.

Назад до дитячого садка

До дверей Дослідної лабораторії вели чотири гранітні сходишки. Сама будівля була шестиповерхова, цегляна, нічим не прикрашена. Біля входу чергували двоє добре озброєних охоронців.

Міс Піфко показала охоронцю рожевий значок «загального допуску», пришпилений зліва на її грудях.

Доктор Брид показав охоронцю чорний значок з правого боку, «цілковито секретний», – він носив його на м'якому лацкані піджака. Він церемонно обійняв мене за плечі, не доторкнувшись до них, – із цього охоронці мали зрозуміти, що його величність Брид бере мене під свою опіку та нагляд.

Я всміхнувся до одного з охоронців. Він не відповів. Він не бачив нічого смішного в національній безпеці, абсолютно нічого.

Доктор Брид, міс Піфко і я мовчки попрямували через просторий вестибюль лабораторії до ліфтів.

– Попросіть доктора Горвата час від часу пояснювати вам щось, – звернувся Брид до міс Піфко. – Ось побачите, він знайде ясну, зрозумілу відповідь для вас.

– Йому доведеться починати з першого класу, а може, навіть з дитячого садка, – сказала вона. – Я стільки всього пропустила...

– Ми всі багато чого пропустили, – згодився з нею Брид. – Нам усім треба починати з самого початку, по можливості – з дитячого садка.

Ми стежили за тим, як адміністратор лабораторії вмикає низку наочних приладів, розставлених попід стінами вестибюля. Ця висока, худорлява дівчина мала бліде, немов льодяне, обличчя. Від вправних дотиків її пальців починали мигтіти вогники, крутилися коліщатка, булькотіла рідина в колбах, дзеленчали дзвіночки.

– Чаклунство, – зауважила міс Піфко.

– Дуже неприємно чути від одного з членів нашої лабораторної сім'ї це нікчемне, середньовічне слово, – обурився доктор Брид. – Кожний з цих приладів містить у собі пояснення. Вони призначені для того, щоб розвіяти містифікацію. Це – повна антитеза чаклунству.

– Чаклунству... що?

– Повна протилежність.

– Мене ви в цьому не переконаєте.

Доктор Брид не зміг приховати образи.

– Ну, що ж, – сказав він, – але ми не бажаємо когось містифікувати. Визнайте принаймні цю нашу заслугу.

17

Дівоче гніздо

Секретарка доктора Брида стояла на своєму столі в приймальні, підвішуючи паперовий ліхтарик-гармошку до люстри.

– Послухайте, Наомі, – скрикнув Брид, – ми вже півроку не мали жодного нещасного випадку! Якщо впадете – зіпсуєте нам звітність!

Міс Наомі Фауст була веселою, сухенькою старою. Вона, мабуть, працювала на доктора Брида майже все його життя та й своє життя теж.

– Я ударостійка, – засміялась вона. – Але, коли б я навіть і впала, різдвяні ангели мене б підхопили.

– Траплялося так, що вони не встигали!

З ліхтарика звисали дві паперові стрічки, також складені гармошкою. Міс Фауст смикнула одну з них, і стрічка розгорнулася у довгу смугу з написом.

– Тримайте, – міс Фауст подала доктору Бриду вільний кінець стрічки, – розгорніть її повністю та пришпильте до дошки оголошень.

Брид слухняно виконав доручення, відійшов на крок, щоб прочитати напис на стрічці.

– Мир на Землі! – радісно вигукнув він.

Міс Фауст зішла зі столу, тримаючи кінець другої стрічки, і розгорнула її.

«У людях благовоління!» – ось що було написано на другій стрічці.

– Йй-бо, – хихикнув Брид, – навіть Різдво вони спромоглися дегідратувати! Але приміщення має святковий вигляд, справді святковий.

– Я також не забула придбати шоколадки для дівчат, – додала міс Фауст. – Чи ви пишаєтеся мною?

Доктор Брид плеснув долонею по лобі, засмучений власною безпам'ятністю.

– Хвалити Бога! Я зовсім про це забув.

– Не можна забувати, – сказала міс Фауст. – Це вже стало традицією: доктор Брид та шоколадки для дівочого гнізда на Різдво.

Стара пояснила мені, що «дівоче гніздо» – це друкарське бюро в підвальному приміщенні лабораторії.

– Дівчата обслуговують усіх, хто веде робочі записи на диктофоні.

Протягом цілого року, розповіла вона, дівчата слухають диктофонні записи – безликі голоси вчених. Записи приносять дівчата-кур'ери. Лише раз на рік вони покидають монастир з бетонними стінами, щоб посвяткувати й одержати свої шоколадки від доктора Ейси Брида.

– Вони також служать науці, – підтвердив Брид, – якщо навіть і не розуміють ані слова з того, що друкують. Благослови їх Боже, усіх благослови!

18

Найцінніша річ у світі

Коли ми увійшли до кабінету доктора Брида, я спробував зібратися з думками, щоб провести пристойне інтерв'ю. Але мої розумові здібності все ще не покращали. Отож, коли я почав розпитувати доктора Брида про день бомби, виявилось, що ділянка мого мозку, відповідальна за зв'язок із громадськістю, затьмарена алкоголем і паленим котячим хустром. Яке б запитання я не ставив, виходило, що я вважаю творців атомної бомби злочинцями, що сприяли найжорстокішому вбивству.

Спочатку це здивувало Брида, потім образило. Він відсунувся від мене й пробурчав:

– Як я бачу, ви не дуже любляете вчених.

– Це не зовсім так, сер.

– Але всі ваші запитання спрямовані на те, щоб я був змушений визнати, що вчені – це безсердечні, безсовісні, обмежені бовдури, байдужі до долі решти людства, а може, навіть не належать до роду людського.

– Занадто жорстко сказано!

– Не жорсткіше ніж те, що ви, вочевидь, збираєтесь написати в своїй книзі. Я вважав, що ваш намір – створити чесну, об'єктивну біографію Фелікса Гоніккера. Це, без сумніву, достойна ідея для молодого письменника наших часів, нашого століття. Але ж ні, ви прибули сюди з упередженням, з уявленням про вчених як про якихось маніяків. Звідки така гра уяви? З коміксів?

– Від сина доктора Гоніккера, наприклад. Це одне з моїх джерел.

– Котрого сина?

– Ньютона, – сказав я. Лист малюка Ньюта я приніс із собою, тепер я дістав його й показав Бриду. – До речі, чи Ньют дійсно малий?

– Не вищий за стійку для парасольок, – сказав він похмуро, читаючи листа Ньюта.

– А інші діти нормальні?

– Авжеж! Боюсь вас розчарувати, але у вчених народжуються такі ж самі діти, як і в інших людей.

Я постарався заспокоїти Брида, переконати його в тому, що дійсно бажаю відтворити точний портрет Гоніккера.

– Я прийшов сюди з єдиною метою – точно зафіксувати все, що ви мені скажете про доктора Гоніккера. Лист Ньюта – це лише перший документ, я обов'язково врівноважу його тим, що почую від вас.

– Мені набридли люди, які не розуміють, що таке вчений, що робить учений!

– Я зроблю все можливе, щоб загладити непорозуміння.

– У нашій країні люди здебільшого навіть не розуміють, що таке наукове дослідження.

– Буду вам дуже вдячний, якщо ви поясните мені, що це.

– Дослідження – це не пошук кращого фільтра для цигарок, чи м'якіших паперових рушників, чи більш стійкої фарби для малярних робіт, ні, борони Боже! Усі говорять про дослідження, але майже ніхто ними в нас не займається. Ми одна з небагатьох компаній, які справді наймають спеціалістів для суто наукових досліджень. Ті компанії, що вихваляються своїми «дослідженнями», мають на увазі техніків у білих халатах, котрі працюють за готовими рецептами й винаходять удосконалену конструкцію двірника для нової моделі «Олдсмобіля».

– А тут, у вас?..

– А в нас та ще в кількох, на жаль, небагатьох, інших місцях людям платять за те, що вони здобувають нові знання, працюють тільки заради цього.

– Це дуже великодушно з боку Загальної сталеплавильної компанії.

– Нічого великодушного! Нові знання – це найцінніша річ у світі. Що більше істин ми знаходимо, то багатшими стаємо.

Якби я вже тоді був боконістом, від цих слів, напевне, завив би.

19

Болота більше не буде

– Ви маєте на увазі, – сказав я доктору Бриду, – що співробітникам цієї лабораторії ніколи не дають вказівок, над чим їм працювати? І ніхто навіть не підозрює, чим вони зайняті?

– Люди завжди щось підозрюють, але справжній дослідник не стане зважати на чиїсь вигадки. У його голові повно власних проєктів, і саме цього ми прагнемо.

– А доктору Гоніккеру коли-небудь пропонували якісь проєкти?

– А як же! Найчастіше – адмірали та генерали. Для них він був чарівником, котрий міг зробити Америку непереможною, змахнувши своєю паличкою. Вони привозять сюди

найрізноманітніші плани – усі до одного схиблені. Ці плани бездоганні, їхній єдиний недолік – те, що при теперішньому рівні наших знань здійснити їх не можна. Від учених такого рангу, як Гоніккер, чекають, що вони вирішать цю маленьку проблему. Пам'ятаю, як Феліксові незадовго до його смерті докучав один генерал морської піхоти, вимагаючи, щоб той зробив щось із болотом.

– З болотом?

– Морські піхотинці мало не двісті років борсалися в багні, їм нарешті це набридло, – сказав Брид. – Генерал, як їхній представник, уважав, що однією з ознак прогресу має стати звільнення морських піхотинців від цієї незручності.

– Що ж мав на увазі генерал?

– Зникнення багна. Щоб не було ніякого багна.

– Мені здається, – почав я теоретизувати, – що для цього знадобились би цілі гори якихось хімікатів або багатотонні агрегати...

– Генерал мріяв про пілюлю або компактну машинку. Бо морським піхотинцям набридло не тільки місити болото, а й тягати на собі важке екіпірування. Їм хотілося носити щось маленьке для годиться.

– Що сказав на це доктор Гоніккер?

– Фелікс жартівливо запропонував, а він завжди висловлювався жартівливо, створити таку речовину, дрібка якої, навіть мікроскопічна крихта, могла б перетворити безмежні болота, твань, мочарі, струмки, калюжі, сипучі піски й трясовини на тверду, як стіл, поверхню. – Брид стукнув своїм старечим, ластатим кулаком по столу. Його стіл, сталевий, сіро-зелений, мав форму нирки. – Один солдат міг би нести таку кількість цієї речовини, що вистачило б витягти з найглибшого болота танкову дивізію. За словами Фелікса, один солдат міг би нести достатню для цього її кількість під нігтем свого мізинця.

– Це неможливо!

– Ви так вважаєте, я так вважаю – майже всі так уважали б. Але Фелікс, ніби граючись, міг зробити що завгодно. Фелікс був дивом, і я щиро сподіваюсь, що ви напишете про це у своїй книзі, саме тому, що він завжди брався за старі загадки так, начебто вони зовсім нові.

– Я зараз почуваюсь як Франсіна Піфко, – сказав я, – а також як усі друкарки з дівочого гнізда. Доктор Гоніккер навряд чи зміг би пояснити мені, як крихта, котра вміщується під нігтем, може перетворити болото на поверхню, тверду, як стіл.

– Але Фелікс був майстром пояснень...

– Хай навіть так...

– Він зумів пояснити це мені, – сказав Брид, – тож я, напевне, зможу пояснити вам. Отже, завдання полягає в тому, щоб звільнити морських піхотинців від багна – так?

– Так.

– Гарзд, – сказав доктор Брид, – слухайте уважно. Почнемо!

20

Лід-дев'ять

– Існує декілька способів, – почав оповідати Брид, – щоб могли кристалізуватись, тобто замерзнути, різні рідини; кілька способів розташувати їхні атоми так, щоб вони зчепились і створили впорядковану, жорстку структуру.

Далі цей старий із плямистими руками попросив мене пригадати, як можна скласти пірамідку з гарматних ядер на газоні перед будівлею суду, як заповнити ящик апельсинами.

– Аналогічно відбувається розміщення атомів у кристалах – ось чому два кристали однієї речовини можуть мати зовсім різні властивості.

Він розповів, як на якійсь фабриці вирощували великі кристали етилендіамінтартрату. Кристали використовували для якихось промислових операцій. Але одного дня виявилось, що вирощувані кристали більше не мають потрібних властивостей. Атоми почали зчіплятись та замикатись (заморожуватись) в інший спосіб. Рідина, яка мала кристалізуватись, не змінилася, але тепер її кристали для промислового процесу були вже непридатні.

– Чому це сталося? Цієї загадки ніхто не зміг розв'язати. Утім, – сказав доктор Брид, – теоретично можна припустити, що винуватцем було «зернятко». – Так доктор назвав крихітну часточку з іншою кристалічною структурою. – Це зернятко, що з'явилося бозна-звідки, навчило атоми зчіплятись та замикатись, кристалізуватись, заморожуватись у новий спосіб. Тепер повернемося знову до гарматних ядер на газоні або до апельсинів у ящику, – продовжив Брид і пояснив, що шари ядер або апельсинів укладаються залежно

від того, як був складений найнижчий з них. – Спідній шар є тим взірцем, згідно з яким поводить ся потім кожне ядро або кожний апельсин, хоч би й незчисленна кількість ядер або апельсинів.

– А тепер припустимо, – з неприхованим задоволенням пирснув Брид, – що існує багато способів кристалізації, тобто заморожування, води. Припустимо, що той лід, по якому ми їздимо на ковзанах чи який додаємо до коктейлів, назвемо його «лід-один», – це лише один з багатьох різновидів льоду. Припустимо, що на Землі вода завжди утворює лід-один, бо вона ніколи не мала «зернятка», завдяки якому міг би утворитися лід-два, лід-три, лід-чотири?.. Аж нарешті, – він знов постукав своїм старечим кулаком по столу, – ми дійдемо до форми, яку назвемо лід-дев'ять – кристала, твердого, як цей стіл, з точкою плавлення, скажімо, сто градусів за Фаренгейтом, але краще сто тридцять градусів[7 - 38 та 54 °C.].

– Гаразд, усе це я поки що засвоїв, – сказав я.

Раптом доктор Брид замовк, почувши шепіт у приймальні, шепіт гучний та значущий. Це були голоси пташок з дівочого гнізда. Дівчата зібралися у приймальні та готувалися до співу.

І вони заспівали, щойно ми з Бридом з'явилися на порозі кабінету. Їх було багато, кілька десятків, одягнених, як церковні хористки: у кожної був комірець із білого паперу, пришпилений скріпкою. Вони співали чудово.

Мене це здивувало й розчулило до сліз. Мене завжди зворушує цей рідкісний скарб – ніжність дівочого співу.

Дівчата співали «О мале місто Віфлеєм». Не скоро я забуду, як звучав у їхньому виконанні рядок: «Страхи та надії минулих років сьогодні згадаємо знов».

21

Морська піхота йде в наступ

Старий доктор Брид за допомогою міс Фауст пороздавав різдвяні шоколадки друкаркам, і ми повернулися до його кабінету.

– На чому ми зупинилися? – спитав він. – А, так-так!

І він попросив мене уявити морських піхотинців Сполучених Штатів, що пропадають у Богом забутому болоті.

– Їхні вантажівки, танки та гаубиці буксують, – сумно сказав він, – грузнучи у смердючій багнюці... – Він підняв палець і підморгнув мені. – Але припустимо, юначе, що один із солдатів має крихітну капсулу із зернятком льоду-дев'ять, із програмою для атомів води, щоб вони створили нову структуру, замерзли. Якщо цей солдат кине зернятко у найближчу калюжу, то?..

– Калюжа застигне? – припустив я.

– А багнюка навколо калюжі?

– Застигне?

– І всі калюжі в уже замерзлому ґрунті?

– Теж замерзнуть?

– А озерця та струмки серед замерзлої трясовини?

– Теж замерзнуть?

– Отож-бо й воно! – вигукнув він. – А морська піхота Сполучених Штатів вилізе з болота й піде в наступ!

22

Представник жовтої преси

– Ця штука існує? – спитав я.

– Ні-ні, ні, – відповів Брид, знову втрачаючи терпець. – Я розповів вам усе це лише для того, щоб ви могли уявити собі надзвичайне новаторство підходів Фелікса до старих проблем. Ви почули зараз переказ того, що він наговорив генералу морської піхоти, котрий дошкуляв йому питанням багна.

Фелікс обідав щодня в нашому кафетерії завжди сам. Ніхто не дозволяв собі сідати до його столу, щоб не перервати потоку думок ученого. Таким було неписане правило. Але

генерал морської піхоти вломився до приміщення, усівся на стілець і почав балакати про багно. Моя розповідь – це й була імпровізована промова Фелікса.

– І такої штуки... такої штуки насправді немає?

– Я тільки що казав вам: ні, немає! – роздратовано вигукнув Брид. – Фелікс помер невдовзі після цього! Якби ви уважно слухали те, що я намагався вам розповісти про людей-дослідників, ви не ставили б таких запитань! Ті, хто займається чистими дослідженнями, працюють над тим, чим вони захоплюються самі, а не тим, що хвилює інших людей.

– Але я все думаю про те болото...

– Можете припинити! Я навів це лише задля прикладу.

– Коли струмки, що течуть через болото, замерзнуть у вигляді льоду-дев'ять, що станеться з ріками й озерами, куди вони впадають?

– Замерзнуть. Але льоду-дев'ять не існує.

– А океани, куди впадають замерзлі ріки?

– Замерзнуть теж, звісно, – різко кинув він. – Бачу, ви вже вирішили винести на ринок сенсаційну історію про лід-дев'ять. Кажу вам ще раз, цієї речі не існує!

– І джерела, що живлять замерзлі озера та струмки, і всі підземні води, що живлять джерела?

– Замерзнуть, чорт забирай! – вигукнув він. – Шкода, що я відразу не розпізнав вас як представника жовтої преси, – сказав він пишномовно, піднявшись на ноги. – Я не допустив би вас сюди навіть на хвилину!

– А дощ?

– Коли почнеться дощ, краплі перетворюються на маленькі часточки льоду-дев'ять – і тоді настане кінець світу. А зараз – кінець інтерв'ю! На все добре!

Доктор Брид помилявся щонайменше в одному: така штука, як лід-дев'ять, існувала.

Знаходилась вона не деінде, а на нашій Землі.

Лід-дев'ять був останнім даром, який створив Фелікс Гоніккер для людства, перш ніж піти по заслужену винагороду.

Нікому не було відомо, що він робить. Жодних записів про те, що він зробив, не залишилось. Щоправда, для цього акту творіння він потребував складних приладів, але вони вже були в Дослідній лабораторії. Доктору Гоніккеру треба було лише ходити по сусідах та позичати те чи інше, як годиться між добрими друзями: набридати сусідам, аж доки нарешті, так би мовити, не спечеш свою останню порцію печива.

Він створив крихту льоду-дев'ять. Вона була блакитно-білою. Вона мала точку плавлення сто чотирнадцять градусів за Фаренгейтом.

Фелікс Гоніккер поклав крихту льоду до маленької склянки, склянку він поклав до своєї кишені. І поїхав зі своїми трьома дітьми на дачу, на мис Код, святкувати Різдво.

Анджелі було тоді тридцять чотири роки. Френку – двадцять чотири. Малюку Ньюту – вісімнадцять.

Старий татко помер у Святвечір, розповівши про лід-дев'ять тільки дітям.

Діти поділили лід-дев'ять між собою.

24

Що таке вампітер

Тут я маю розповісти, що боконісти називають вампітером. Вампітер – це вісь карасу. Не може бути карасу без вампітера, учить нас Боконон, як не буває колеса без втулки.

Вампітером може бути що завгодно: дерево, камінь, тварина, ідея, книга, мелодія, Святий Грааль. Що б то не було, члени карасу обертаються навколо нього у величному хаосі, подібному до спіральної туманності. Зрозуміло, що орбіти, якими рухаються члени карасу відносно свого спільного вампітера, чисто духовні. Обертаються душі, а не тіла. Як учить

нас співати Боконон:

«Усе кругами та кругами обертаємося ми
Зі свинцевими ногами й олов'яними крильми».

Але вампітери зникають і вампітери з'являються, каже нам Боконон.

У будь-який час карас насправді має два вампітери: вагомість одного зростає, другого – зменшується.

Я майже впевнений, що в той час, коли я розмовляв з доктором Бридом в Іліумі, зростаючим вампітером мого карасу була саме ця кристалічна форма води, цей блакитно-білий клейнод, це сім'я лихої долі, що зветься лід-дев'ять.

Коли я розмовляв з доктором Бридом в Іліумі, Анджела, Франклін та Ньютон Гоніккери вже мали у своєму розпорядженні зернятка льоду-дев'ять, зернятка, вирощені їхнім батьком, так би мовити, скалки великої брили.

Що станеться з тими трьома скалками, було, я впевнений, головною турботою мого карасу.

25

Головна риса доктора Гоніккера

Поки що я не можу сказати ще щось про вампітери мого карасу.

Після неприємного інтерв'ю з доктором Бридом у Дослідній лабораторії Загальної сталеплавильної компанії я потрапив до рук міс Фауст. Їй було велено виставити мене геть. Однак я зумів умовити її спершу показати мені лабораторію покійного доктора Гоніккера.

По дорозі я спитав, чи добре вона знала Гоніккера. Лукаво усміхнувшись, вона відповіла відверто й розумно.

– Не думаю, що його так легко було пізнати. Розумієте, коли люди кажуть, що «знають» когось, добре чи не дуже, ідеться про особисті таємниці: були вони посвячені в них чи ні. Люди мають на увазі інтимні речі, сімейні справи, любовні історії, – сказала мені ця мила стара леді. – У житті доктора Гоніккера мало місце все, що буває в кожній живій людині, але для нього це не було головним.

– А що ж тоді було? – спитав я.

– Доктор Брид часто повторює мені, що головним для Гоніккера була істина.

– Ви з ним не згодні?

– Не знаю, згодна чи ні. Просто мені важко зрозуміти, як істина, тільки істина, може замінити людині все.

Міс Фауст дозріла до прийняття боконізму.

26

Що таке Бог?

– Ви коли-небудь розмовляли з доктором Гоніккером? – спитав я міс Фауст.

– Авжеж, розмовляла, і багато.

– Щось із цих розмов запам'яталося?

– Було якось... Він заявив, що я не зможу сказати йому жодної абсолютної істини. А я сказала: «Бог – це любов».

– І що він на це?

– Він сказав: «Що таке Бог? Що таке любов?»

– Хмм...

– Але ж, знаєте, Бог – це дійсно любов, – сказала міс Фауст, – незалежно від поглядів доктора Гоніккера.

27

Люди з Марса

Приміщення, де знаходилась лабораторія Фелікса Гоніккера, було розташоване на шостому, останньому, поверсі будівлі.

Вхід був перегороджений фіолетовим шнуром, мідна табличка на стіні пояснювала, чому це священний об'єкт:

«У ЦЬОМУ ПРИМІЩЕННІ ДОКТОР ФЕЛІКС ГОНІККЕР, ЛАУРЕАТ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ З ФІЗИКИ, ПРАЦЮВАВ ОСТАННІ ДВАДЦЯТЬ ВІСІМ РОКІВ СВОГО ЖИТТЯ. ТАМ, ДЕ ЗНАХОДИВСЯ ВІН, ПРОЛЯГАВ ПЕРЕДНІЙ КРАЙ НАУКИ. ЗНАЧЕННЯ ЦІЄЇ ЛЮДИНИ ДЛЯ ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА НЕОЦІНЕННЕ».

Міс Фауст запропонувала зняти шнур, щоб я міг увійти й ближче познайомитися з привидами, які могли там бути. Я погодився.

– Тут усе залишається, як було при ньому, – сказала вона, – тільки гумові стрічки викинули – вони лежали на одному зі столів.

– Гумові стрічки?

– Не питайте мене, для чого вони йому були потрібні. Узагалі не питайте, що тут до чого.

Старий залишив лабораторію після себе в повному безладі. Перше, що впало мені в очі, були дешеві іграшки, розкидані повсюди. Паперовий змій зі зламаним хребтом. Іграшковий гіроскоп йо-йо із закрученою мотузочкою – хоч зараз бери та верти. Дзига. Трубка для мильних бульбашок. Акваріум із замком та двома черепахами.

– Йому подобались крамниці, де «все по десять центів», – сказала міс Фауст.

– Бачу, що так.

– Кілька його найвідоміших експериментів він виконав на обладнанні, що коштувало менше одного долара.

– Зекономлений пенні – це пенні зароблений.

Там, звісно, було також багато звичайного лабораторного обладнання, але порівняно з дешевими, яскравими іграшками воно здавалося тьмяним, незначним.

Стіл Гоніккера був увесь завалений листами.

– Мені здається, що він ніколи не відкривав цих листів, – промовила міс Фауст. – Хто хотів одержати відповідь, мусив дзвонити йому по телефону або з'являтися особисто.

А ще на столі стояла фотографія в рамочці. Я побачив її зі зворотного боку й спробував відгадати, що на ній зображено.

– Його дружина?

– Ні.

– Хтось із його дітей?

– Ні.

– Він сам?

– Ні.

Тоді я глянув на знімок. Це було зображення скромного військового меморіалу перед будівлею суду в якомусь містечку. У центрі меморіалу стояв камінь з іменами мешканців, що загинули на різних війнах, і я подумав, що фотографію зробили заради цього каменя. Імена можна було прочитати, я чогось чекав, що побачу серед них ім'я Гоніккера. Але його там не було.

– Це одне з його хобі, – сказала міс Фауст.

– Що саме?

– Фотографувати пірамідки гарматних ядер на газонах у різних містах. Очевидно, форма пірамідки на цьому знімку чимось його вразила.

– Зрозуміло.

– Він був надзвичайною людиною.

– Безперечно.

– Можливо, через мільйон років усі люди стануть такими розумними, як він. Але, порівняно з пересічною людиною сьогодення, він був дивним, як марсіанин.

– А може, він справді був марсіанином, – припустив я. – Це принаймні могло б пояснити

дивацтва його нащадків.

28

Майянез

Ми з міс Фауст чекали біля ліфта, щоб спуститися на перший поверх. Міс Фауст сказала, що нам краще не їхати в ліфті номер п'ять. Перш ніж я встиг спитати чому, номер п'ять прибув.

Ліфтером був низенький, похилого віку негр на ім'я Лаймен Ендерс Невіглас. Невіглас, без сумніву, був божевільний, бо кожного разу, як йому вдавалося сказати щось, на його погляд, дотепне, він ляскав себе по заді й гукав: «Так, так!»

– Привіт, родичі-антропоїди, лілее та гребне колесо, – так він звернувся до нас із міс Фауст. – Так, так!

– Перший поверх, будь ласка, – сказала міс Фауст холодно.

Для того щоб доставити нас на перший поверх, Невіглас мав лише зачинити двері та натиснути кнопку, але він з цим не поспішав. Можливо, узагалі не збирався цього робити.

– Один чоловік мені сказав, – почав він, – нібито наші ліфти походять від архітектури племені майя. Раніше я цього не знав. Отож кажу йому: «Тоді як же мене називати – майянез?» Так, так! А поки він розмірковував над цим, я влучив у нього іншим запитанням – він аж здригнувся, і думання в нього пішло вдвічі скоріше!!! Так, так!

– Може, поїдемо вже вниз, містєре Невігласе? – попросила міс Фауст.

– Ось що я йому сказав, – вів далі Невіглас: – Тут у нас що? Лабораторія до-слідна. До-слідити – значить іти від одного сліду до другого, правда ж? Виходить, що вони колись щось знайшли, слід загубили, а тепер мусять знов іти до нього? Нащо ж тоді було будувати таке одоробло з майянезними ліфтами й усіляким барахлом і пускати сюди стільки схибленого народу? Що вони намагаються знов знайти? Що вони загубили? Так, так!

– Дуже цікаво, – зітхнула міс Фауст. – Тепер ми вже можемо їхати вниз?

– Звідси тільки вниз їхати й можна, – відрізав Невіглас. – Тут верх. Якщо попросите

відвезти вас вище, я нічого не зможу вдіяти. Так, так!

– Тоді їдьмо донизу, – сказала міс Фауст.

– Зараз-зараз! Цей джентльмен приходив ушанувати доктора Гоніккера?

– Так, – сказав я. – Ви його знали?

– Дуже близько, – відповів Невіглас. – Знаєте, що я сказав, коли він помер?

– Ні.

– Я сказав: «Доктор Гоніккер анітрохи не помер».

– Невже?

– Він просто перейшов в інший вимір. Так, так! – Невіглас натиснув на кнопку, і ми поїхали вниз.

– Дітей Гоніккера ви також знали? – спитав я.

– Малючня, повна маячні, – сказав він. – Так, так!

29

Зниклі, але не забуті

Мені залишилось іще дещо зробити в Іліумі. Я хотів сфотографувати могилу старого вченого. Тому я повернувся до своєї кімнати в готелі (Сандра вже пішла), узяв фотокамеру та найняв таксі.

З неба все ще сипалося щось сіре та кисле. Я подумав, що могильна плита старого, засипана таким снігом, буде добре виглядати на знімку, може навіть згодитися на обкладинку книги – мого «Дня, коли скінчився світ».

Сторож біля воріт кладовища пояснив мені, як знайти місце поховання Гоніккера. «Здалеку помітите, – сказав він. – Там такий пам'ятник – найбільший з усіх!»

Він не збрехав. Пам'ятник у вигляді алебастрового фалоса, двадцять футів заввишки і три

фути завтовшки, був помітний здалеку. Його обліпила наморозь.

– Боже мій! – вигукнув я, коли зі своєю камерою виліз із таксі. – Нічого сказати, підходящий монумент для батька атомної бомби!

Мене розбирав сміх. Я попросив водія стати поряд з пам'ятником, щоб підкреслити масштаб. Потім попросив стерти наморозь, щоб відкрити ім'я покійного. Водій це зробив.

І тоді я побачив, Бог свідок, напис шестидюймовими літерами:

МАМА

30

Просто спляча

– Мама? – не повірив очам водій.

Я відтер іще трошки сніжно-крижаної кірки й відкрив ось цей вірш:

Мамо, Мамо, так молюсь я повсякчас,
Кожну мить оберігай від лиха нас.

Анджела Гоніккер
А під ним був іще один:

Ти не померла,
А заснула лише.
Тож усміхнімось,
Плакати облишмо.

Франклін Гоніккер
І під усім цим у колону було вмонтовано цементний квадрат з відбитком дитячої ручки. Під відбитком стояв напис: «Малюк Ньют».

«Якщо це мати, – сказав водій, – то що ж, у біса, вони поставили над батьком?» Він зробив

непристойне припущення, як цей самий пам'ятник мав би виглядати.

Ми знайшли батька зовсім поряд. Його надгробок (точно згідно із заповітом, як я потім виявив) являв собою мармуровий куб сорок на сорок сантиметрів.

На ньому було вибито:

«БАТЬКО».

31

Інший Брид

Уже був час їхати з кладовища, аж тут водій занепокоївся, у якому стані могила його матінки. Він спитав мого дозволу зробити короткий гак, щоб поглянути на неї.

Над похованням його матері стояв невеличкий, жалюгідний камінь, але річ не в тому.

Бо водій знов спитав мене, чи я не проти ще одного короткого гаку, на цей раз – до магазину могильних пам'ятників через дорогу від кладовища.

Боконістом я тоді ще не був, тому згодився неохоче. Будь-який боконіст, безсумнівно, з радістю згодився б піти з ким завгодно, куди завгодно. Боконон вчить: «Пропозиція неочікуваних подорожей – це уроки танців у школі Господа».

На вивісці було написано: «Авраам Брид із синами». Поки водій розмовляв з хазяїном, я ходив між надгробків – заготовок пам'ятників, поки що безіменних.

У виставковій залі я натрапив на зразок професійного жарту: над кам'яним ангелом підвісили вінок з омели, його п'єдестал був укритий кедровим віттям, а на мармуровій шиї та грудях мигтіла гірлянда ялинкових лампочок.

– Скільки за нього візьмете? – спитав я в хазяїна.

– Не продається. Йому вже сто років. Його зробив мій прадід, Авраам Брид.

- Тож ваша фірма настільки старовинна?
- Саме так.
- І ви також зветесь Брид?
- Четверте покоління на одному місці.
- А доктор Ейса Брид, директор Дослідної лабораторії, – ваш родич?
- Він мій брат, – сказав хазяїн. – Мене звуть Марвін Брид.
- Який тісний світ, – зауважив я.
- Особливо якщо його стіснити до кладовища!

Марвін Брид був чоловік гладкий та вульгарний, дотепний та сентиментальний.

32

Динамітні гроші

- Я саме іду від вашого брата, був у нього на роботі. Я письменник. Брав інтерв'ю про доктора Гоніккера, – сказав я Марвіну Бриду.
- Це був іще той сучий син. Не мій брат, ні, – я про Гоніккера.
- Це він купив у вас надгробок для своєї дружини?
- Діти купили, – сказав Марвін Брид. – Він тут ні до чого. Йому навіть на думку не спало поставити хоча б якусь плиту на її могилі. Отож десь через рік після її смерті Гоніккеріві трое діточок прийшли до мене – доросла висока дівчина, хлопець більший та хлопець менший. Вони хотіли придбати найбільший пам'ятник, аби грошей вистачило, і двоє старших принесли свої віршики, щоб ми їх висікли на камені. Смійтесь над тим каменем, якщо смішно, але для тих дітей він став такою втіхою, якої за гроші не купиш. Вони постійно приходили поглянути на нього, приносили квіти, бозна-скільки разів на рік.
- Але ж коштувало це, мабуть, дуже дорого?

– Вони заплатили з Нобелівської премії. На цю премію дві речі було придбано – дача на мисі Код і цей пам'ятник.

– Динамітні гроші, – здивувався я, подумавши про шаленство динаміту та про абсолютний спокій надгробка й дачного будиночка.

– Що?

– Нобель – винахідник динаміту.

– І не таке трапляється...

Якщо б я тоді вже був боконістом, то неодмінно прошепотів би: «Діла, діла, діла», розмірковуючи над дивовижно закрученим ланцюжком подій, завдяки яким місцевий заклад могильних пам'ятників отримав динамітні гроші.

«Діла, діла, діла» – так ми, боконісти, шепочемо, коли збагнемо, наскільки складний механізм керує реальним життям і наскільки непередбачуваний його хід.

Але, як християнин, я міг тоді сказати лише:

– Життя, буває, викидає смішні штуки.

– А буває, що й не смішні, – сказав Марвін Брид.

33

Невдячний

Я спитав Марвіна Брида, чи він знав Емілі Гоніккер, дружину Фелікса, матір Анджели, Френка та Ньюта, поховану під тією чудернацькою колоною.

– Чи я її знав? – його голос став сумним. – Чи я її знав, містере? Звісно, я її знав. Знав Емілі. Ми разом ходили до іліумської середньої школи. Ми з нею разом входили до комісії Класних значків. Її батько був власником музичного магазину. Вона вміла грати на будь-якому інструменті, що він продавав. Я в неї закохався до нестями, навіть кинув футбол і почав учитися грати на скрипці. Аж тут приїжджає на весняні канікули мій старший брат Ейса, він тоді вчився в Массачусетському технологічному інституті, і я зробив помилку: познайомив його зі своєю коханою. – Марвін Брид клацнув пальцями. –

Він відбив її в мене ось так, не сходячи з місця. Я розтросив мою скрипку об мідну шишку на спинці мого ліжка, а вона коштувала аж сімдесят п'ять доларів! Потім пішов до квіткарки, купив велику коробку, таку, що вмістить десяток троянд, поклав туди уламки скрипки й відправив Емілі з посильним.

– Вона була гарна?

– Гарна? – повторив він. – Містере, коли я побачу першого ангела, якщо Бог зволить мені їх показати, мене здивують лише його крила, а не краса. Бо найпрекрасніше обличчя у світі я вже бачив. У всьому Іліумі, ба навіть у графстві, кожен чоловік був у неї закоханий, явно чи потайки. Вона могла б вийти за будь-кого, якби захотіла. – Він сплюнув на підлогу. – А вона зненацька пішла за того суchoго сина – голландця! Вона була заручена з моїм братом, аж тут цей малий байстрюк приїхав до міста! – Марвін Брид знов клацнув пальцями. – Ось так він відібрав її в мого старшого брата.

Мабуть, називати таку видатну особу, як Фелікс Гоніккер, та ще й померлу, сучим сином – це державна зрада, невдячність, невігластво, ретроградство та розумова відсталість. Я знаю: його вважають добрим, сумирним, замріяним; він буцімто мухи не зобидив за все життя, не зважав на гроші, владу, розкішний одяг, автомобілі та все інше; він був не такий, як усі ми, він був кращий за всіх нас, він був такий невинний, зовсім як Христос, – мало не Син Божий...

Марвін Брид обірвав своє міркування. Я попросив, щоб він договорив.

– Та як же це? – промовив він. – Як же?... – Він підійшов до вікна, що виходило на ворота кладовища. – Як... – прошепотів він, дивлячись на ворота, на сльоту та на колону Гоніккера, що ледь виднілася крізь сніг.

– Скажіть, – наважився він нарешті, – як можна вважати невинною людину, що допомагає зробити таку штуку, як атомна бомба? І чи можна вважати добрим чоловіка, який пальцем не ворухнув, щоб допомогти найдобрішій, найпрекраснішій жінці на світі, власній дружині, коли вона вмирала через брак любові та розуміння... – Він здригнувся. – Часом мені здається, що Гоніккер народився неживим. Ніколи не зустрічав людини, настільки байдужої до життя, як він. Може, всі нещастя світу – саме від того, що ним керують люди холодні, мертві, як камінь?

У тій крамниці надгробків зі мною стався перший він-діт. Боконісти називають цим словом раптовий суто особистий поворот у напрямку боконізму, тобто віри в те, що Господь Усемогутній усе про тебе знає, що Господь Усемогутній насправді має щодо тебе якісь таємничі плани.

Мій він-діт був пов'язаний із кам'яним ангелом під омелою. Таксист забрав собі в голову, що саме цього ангела мусить поставити на могилі своєї матінки за будь-яку ціну. Він стояв перед статуєю зі сльозами на очах.

Марвін Брид, висловивши своє ставлення до Фелікса Гоніккера, усе ще дивився у вікно на ворота кладовища.

– Може, цей голландський сучий син і був сучасним святим, – додав він, – але хай мене чорти візьмуть, якщо він у житті колись робив те, чого не хотів, і не одержував усього, чого хотів! Музика...

– Даруйте, що? – спитав я.

– Те, через що вона вийшла заміж за нього. Вона казала, що його розум був у резонансі з найвеличнішою музикою в світі – музикою зірок. – Він похитав головою. – Дурня!

Тут, глянувши на ворота, він згадав, коли востаннє бачив Френка Гоніккера, творця моделей, мучителя жуків у банках.

– Френк, – сказав він.

– А що з ним?

– Дивак нещасний... Я бачив хлопця востаннє, коли він виходив з кладовища. Похорон батька ще тривав. Старого ще землею не засипали, аж тут із воріт виходить Френк. Він застопив першу ж машину, яка проїжджала повз ворота. Це був новий «Понтіак» із флоридськими номерами. Він зупинився, Френк заліз туди, і більше його ніхто в Іліумі ніколи не бачив.

– Подейкують, нібито його розшукує поліція.

– Випадковість, непорозуміння! Френк ніяким боком не злочинець. Для такого фаху в нього були заслабкі нерви. Окрім моделей, нічого робити не вмів. І на роботу його взяв тільки Джек до своєї крамниці «Все для ваших хобі». Продавати моделі, клеїти моделі, радити людям, як збирати моделі. Коли Френк перебрався до Флориди, він і там пішов працювати до модельної майстерні в Сарасоті. Але виявилось, що та майстерня була прикриттям для банди, що викрадала «Кадиллаки», вантажила на списані десантні кораблі та відправляла

на Кубу. Так склалося, що Френк утратив до цієї обладки. Скоріше за все, копи його не знайшли, бо він помер. Зрозуміло, він мав багато чого почути, поки клеїв гармати на крейсер «Міссурі».

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (<https://www.litres.ru/kurt-vonne-ut/koliska-dlya-k-shki/?lfrom=362673004>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примітки

1

Фома – нешкідлива неправда. (Прим. авт.)

2

Згідно з біблійним оповіданням, Йона потрапив до черева кита. Його історія сприймається

як символ важких життєвих випробувань. (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.)

3

Тут і далі вірші у перекладі С. Бойко.

4

120 см.

5

В. К. Філдс (W. C. Fields; 1880–1946) – відомий американський актор-комік. (Прим. ред.)

6

«Марія Целеста» – вітрильне судно, яке було покинуте екіпажем за нез'ясованих причин і знайдене 1872 р. в Атлантиці на півдорозі між Азорськими островами й Португалією.
(Прим. ред.)

7

38 та 54 °С.

